

risch nur vereinzelte Probleme, doch sind dies solche Probleme, die bisher fast nicht erforscht wurden".

Diese Forschungen haben auch für die Weltliteratur, für die Geschichte der poetischen Sprache sowie für die historische Poetik Bedeutung.

Anna Drożdżak, Wrocław
Übersetzt von *Doris Weyen*

Hans Dieter Zimmermann, SCHEMA-LITERATUR. AESTHETISCHE NORM UND LITERARISCHES SYSTEM. Verlag Kohlhammer, Stuttgart — Berlin — Köln — Mainz 1979, ss. 132.

Starannie wydana książka H.D. Zimmermanna zawiera niezwykle ciekawe rozważania nad istotą i charakterem literatury o wewnętrznym uschematyzowaniu — w świetle badań nad jej estetyką i strukturą. Tę dużą grupę odmian gatunkowych, zgodnie z zasadą stosowaną w literaturoznawstwie zachodniemieckim, określa on mianem „literatury trywialnej”.

Autorowi chodzi głównie o nowe podejście do tego typu literatury i jej historii. W pierwszym rozdziale książki, zatytułowanym „Das Vorurteil über die Trivialliteratur”, Zimmermann podkreśla, że wszelkie próby jej definiowania wprowadziły więcej zamieszania niż porządku. Dlatego też dużo miejsca poświęca literaturze trywialnej, która budzi najwięcej kontrowersji. Proruszana problematyka życia codziennego przez literaturę brukową — zdaniem autora — absorbuje uwagę czytelnika nie tylko swoją tematyką, lecz także sposobem przedstawiania. Literatura ta jest adresowana do najmniej wybrednej publiczności i bywa wydawana w wielkich nakładach, często w formie powieści zeszytowej, oraz kolportowana poza księgarniami i bibliotekami.

W zależności od rozwoju nauki i wiedzy, postępu technicznego zmieniały się wzorce literackie. W ukształtowaniu sama istota tematu nie uległa zmianie. Autor, wskazując na sens tradycji w poszczególnych okresach literackich, umożliwia czytelnikowi spojrzenie na rozwój literatury trywialnej z perspektywy historycznej. Literatura trywialna operuje wątkami tradycyjnymi, które czerpie z literatury klas wykształconych (*Literatenliteratur*). Jej gatunki oparte były na genologii literackiej wyrosłej z tradycji literatury „wysokiej”. Była

ona poddawana najrozmaitszym zabiegom adaptacyjnym, począwszy od przeróbek wewnątrztekstowych do zmiany tytułu włącznie.

Światem przedstawionym w literaturze masowej (tak zwanej „niskiej” czy „nawnej”) rządzą prawa niezwyklego zwycięstwa jednostki nad niezwykleymi przeciwnościami losu. Życiem bohatera rządzi przypadek niezależny od woli ludzkiej, o cechach fatum. W przygodach bohatera ogromną rolę odgrywają perypetie miłosne. Sprawy seksu przedstawiane bywają w sposób drastyczny, nastawiony na pobudzenie emocji czytelnika.

W swoich rozważaniach nad piśmiennictwem współczesnym H.D. Zimmermann proponuje trójdzielny podział, w którym wyróżnia literaturę: trywialną (*Trivialliteratur*), rozrywkową (*Unterhaltungsliteratur*) oraz wysokoartystyczną lub „wykształconą” (*Literatenliteratur*). W podziale tym czynnikiem łączącym są „cechy literackości”, odróżniającym zaś kategorie strukturalne.

W drugim rozdziale książki „Die Definition der Schema-Literatur” autor dawne pojęcie literatury trywialnej zastępuje nowym. To nowe pojęcie schematu literackiego (*Schema-Literatur*) — podkreśla autor — jest ściśle związane ze schematem literackim, który nie dopuszczał do żadnych innowacji i wyciskał piętno na literaturze od dwustu lat. Jednakże to, co początkowo było zdynamizowane i sfunkcjonalizowane, z biegiem czasu stało się „chwytem”, schematem działającym nawykowo.

Autor przeprowadza analizę schematu literackiego, wykorzystując w tym celu badania G. Lukácsa nad istotą zjawisk estetycznych oraz J. Mukałowskiego nad kategoriami norm literackich.

Schemat to formalno-przedmiotowy układ treści sytuacyjnych i zdarzeniowych o pozornej motywacji indywidualnej, działający dzięki emocjonalnemu, pozaintelektualnemu atakowaniu świadomości czytelnika.

Badania autora wskazują na złożoność tego zjawiska, na estetyczne, strukturalne i lingwistyczne aspekty tej problematyki, poddanej indywidualnej ocenie odbiorcy („Individuum und System” — kolejny rozdział).

Pojęcie schematu literackiego rozumiane jest nie tylko jako nazwa zamienna literatury trywialnej, lecz stanowi pewną koncepcję w świetle estetycznych norm oraz literackiego systemu.

W takiej koncepcji literackiej literatura trywialna zajmuje miejsce między literaturą „uczonną”, wyższego rzędu a rozrywkową czy też folklorem. W pojęcie schematu literackiego wchodziłyby między innymi znane gatunki literackie, jak powieść przygodowa, kryminalna, miłosna, westerny.

W kolejnych rozdziałach książki („Die Struktur von Liebesromanen”, „Das System der Pornographie”, „Die Entstehung eines Systems: Der Schauerroman”) badane są struktury i systemy w świetle schematu literackiego: romansów, powieści pornograficznych, miłosnych, sensacyjnych oraz kryminalnych. Autor pilnie śledzi trudności krytyki w kształtowaniu się nowej koncepcji literackiej, która towarzyszyła powstawaniu i kształtowaniu się określonego modelu literackiego.

W każdym z tych typów literatury odkrywamy oddziaływanie wyraźnych schematów. Romans to współdziałanie partnerów krzyżujące się z przeciwdziałaniem kontrpartnerów; pornografia to pozorowanie akcji powieściowej dla demonstrowania fizjologii seksu; western to schemat „kryminału” przeniesiony w dekoracje Dzikiego Zachodu, z „detektywem” w roli głównego bohatera. Wreszcie powieść grozy to zrealizowana metafizyka bez metaforycznych motywacji. Badanie tych form to dziedzina literatury, socjologii, ale też i psychologii. Temu zagadnieniu poświęcony jest rozdział pod tytułem „Die Schwierigkeiten der Kritik”.

Model literacki ujmuje wszystkie relewantne punkty widzenia: tekst literacki, autora, produkcję, dystrybucję i czytelnika.

Ostatni, ósmy rozdział książki, „Die Überschneidung zweier Systeme: Die Kriminalromane Friedrich Glausers”, dotyczy powieści kryminalnych Friedricha Glausersa, w Polsce nie znanego, którego utwory są ciekawą kontaminacją struktur różnopoziomowych.

Omawiana książka zasługuje na uwagę literaturoznawców chociażby dzięki próbie klasyfikacji literatury. Znajdujemy w niej również analizę poglądów teoretycznych wielu badaczy współczesnych. Jest to niewątpliwie jedna z najlepszych interpretacji „schematu literackiego” we współczesnej literaturze, daleko wykraczająca poza dyskusję o literaturze trywialnej *sensu stricto*.

Paul Zumthor, PARLER DU MOYEN AGE. Ed. de Minuit, Paris 1980, ss. 109.

La raison profonde qui a poussé Paul Zumthor à écrire ce livre n'a été ni multiplication des recherches sur la littérature médiévale ni le désir d'être à la page ni même une continuité: ce livre, malgré ses proportions réduites, est un livre qui livre son auteur, qui dévoile son amour profond, toujours plus tenace et plus vif pour «la haute stèle hiéroglyphique que constitue la littérature médiévale».

Cette littérature offre «un faisceau d'interrogations» grâce à sa qualité de terme de référence au niveau de discours rationnels ou de réactions affectives, résultée à la fois de sa durée et de son achèvement. Son étude tend à se problématiser comme discours.

Il est à noter quelques-unes des questions qui ont engendré ce livre: le mode de connaissance que se propose le médiéviste est-il identifiable comme tel? Comment définir sa spécificité? Son domaine constitue-t-il un champ épistémique unifié par des présupposés analysables? Pour y répondre il faut analyser trois variables: le médiéviste («lecteur critique»), ce qu'il se donne pour fin de lire et la méthode de lecture qui médiatise la relation ainsi établie. Les deux derniers constituent, selon l'affirmation de l'auteur, «l'essentiel de ce livre».

Mais peut-on parler de «littérature» en parlant de cet ensemble de textes transmis surtout oralement? L'érudition esthétisante du début du siècle escamotait, sans s'en douter, l'histoire, or un des aspects fondamentaux de cette littérature, à côté de l'altérité, est l'historicité.

Ce n'est pas le sentiment d'altérité, radicale (excluant tout sentiment d'appartenance à un univers commun) ou relative (engendrant le désir d'apprendre le langage de l'Autre) qui fonde l'intérêt mais la «relation que, empêchant toute identification fallacieuse entre le sujet et l'objet, il instaure entre l'Etranger et nous», donc la corrélation avec l'histoire qui acquiert la fonction d'un mythe.

L'historicité «c'est le trait qui, dans l'étude des cultures anciennes, dans la lecture critique de textes antiques ou médiévaux, caractérise simultanément, mais séparément et différemment, celui qui lit et ce qui est lu» (p. 40). Donc la lecture critique des textes médiévaux signifie assumer une double historicité.